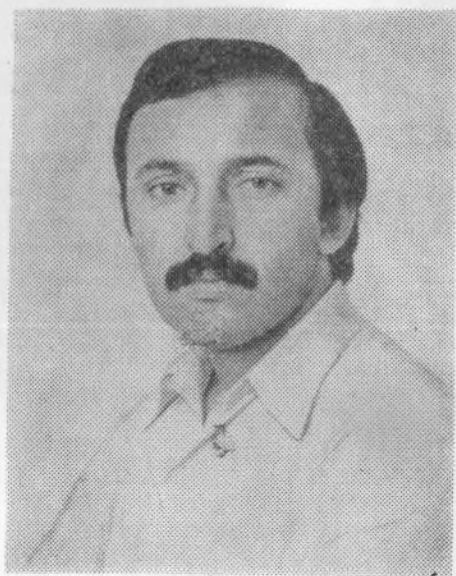

АХМАТ СОЗАЕВ

КЫРДЫК АУАЗЛА

НАЗМУЛА
БЛА
ПОЭМА

С(Балк.)2
С 585

С $\frac{0743-098}{\text{М } 125 (03) - 78}$ 39-78

© «ЭЛЬБРУС» КИТАП БАСМА, 1978

*Атам, кесинги кѳоюн кетгенсе менде,
Алай тангча атаса манга хар кюнде.
Кѳолларынга сын ташдыла кѳолларым.
Жолларынгы баруулары — жолларым.*

НАЗМУЛА

ЖЕРИМ

Жуууна бет жарыгъынгы
Нюрлеринде,
Кырдыкларынг,
Чыкъ тамычыларынг
Сени тилингде шыбырдагъанларын
Эшите, эшите
Келеме санга.

Келеме... Жеталмайма,
Жеталмайма.

1977

ТУУГЪАН ЭЛИМЕ АЙТАМА

Кёзлеринги,
Манга къууанган кёзлеринги,
Эринлеринги,
Атымы ариу айтхан эринлеринги,
Къолларынгы,
Манга учхан къанатлы къолларынгы,
Жолларынгы,
Назмуларыма тюшген жолларынгы
Сени жангы тангынг,
Жангы туудуруп,
Этеди манга саугъа —
Къалай насыплыма сенде!

Жангы юйгеча,
Жангы тангынга
Киреме мен.
Киреме...

1976

* * *

Келдим санга танг бла,
Танг бла.
Мен кесим да танг бола,
Танг бола.

Кетерикме тамбла,
Тамбла,
Къайтып санга танг болгъа,
Танг болгъа...

1976

* * *

Бал татыулу кёк кырдыкда
Жел къанатла къагъады.
Эртденликде мингкёз чыкъдан
Бал бетли кюн тамады.

Кёрдюм мен, жел акъ къайыкыгъа
Къонуп, жюзюп баргъанын.
Жангы туугъан тор тайчыкыгъа
Кюн уууз сют болгъанын.

1976

ШОШЛУКЪ

Жаратылгъанса
Ышарыуладан,
Кюнлю сёзледен
Бешик жырладан.

Тилинг кырдыкла
Тилиди сени,
Луазынг а — шо
Жулдуз кюлгени.

Чыкъ тамычыла
Уя эте сенде,
Сабий жылыуун
Кёрдюм бетингде.

Кёк чапыракъла
Шыбырдай санга,
Къанатларынгда
Ышара тапгла...

Жаратылышны
Иги сёзюсе.
Сагъышларыма
Жарыкъ эжиусе.

Уллу аламны
Ачылып къалгъан
Жараларына
Боласа балхам.

Шаудан суунуча,
Сени ичебиз,
Аны ючюн кимге
Ыспас этебиз?!

Аздан аз бола
Бараса, эрип,
Ызынгдан сюре
Мыдых желлери.

1976

* * *

Мен а санга ышанып,
Мен а санга ышарып...

Сен а, жулдузча, жапыц,
Сен а битеулей — жарыкъ.

Мен санга уча, уча.
Сен жарыкъ тангнга ушап.

Мен жандауурсуз, жарлы.
Ышаныуум ууалып.

Сен а, тангнга ушаш, ачыкъ,
Менден а тангла къача.

Таркъая ичер сууум,
Жиляйды ышарыуум.

1977

АНАМ. ЖАШЧЫГЪЫМ. МЕН

Анам. Жашчыгъым. Мен.
Эски арбаз тар.
Жашчыгъымча, жангы эртден,
Жашау а анамча, къарт.

Заман къанатлы. Кюнлерим,
Шапталлача, бишедиле.
Терегимден ала эрип,
Замансыз тюшедиле.

Анам урчугъун бурады.
Жырлайды, шош жырлайды
жаз.

Башыма акъ чыгъа турады,
Хайырлы кюнлерим а — аз.

Анам. Жашчыгъым. Мен.
Бузоу туугъанча кюнде,
Арбазда назму тууады.
Ышарыуча, жингил эртден
Сагъышлы бетими жууады.

1976

Жангы кюн кенг арбазгъа
Жангы жете келгенлей,
Къыз ышарды кёк жазгъа.
Ышарыуу — жаз тенгли.

Кюнню уа къучакълады,
Битеу кюнден кёрюнюи.
Сора жерде атлады,
Чачы жазгъа тёгюлюи.

1976

* * *

Гитара жарыкъ кюнлерими
Кётюреди да кылларины,
Къууанчларымы, кюйгеними
Юлешеди чал Малкъарымда.

Макъамларым да тауусула,
Эшитеме кёкню кёк жырын,
Энди сагъышларым тау суула
Болуп барадыла акъырын.

1975

Къолларынгда
Бичен татыуу,
Арыгъан къолларынгда.
Гитче отоуунгда
Бишген гыржын ийис.
Терезенгде гюлле
Санга къарап...

Эринги къоллары
Аракъы ийис этедиле.
Аны булутлу кеф кёзлеринде
Бир тас бола,
Бир а кёрюне,
Бир а дагъыда тас бола,
Тураса сен,
Мудах сагъышларынг
Жиялумукъла болуп чыгъа.

Бичен татыулу
Арыгъан къолларынг да,
Бишген гыржын ийис да,
Терезенгде гюллеринг да
Сени жапсаралмай,
Сени жапсаралмай
Кеф кёзледе
Бир тас бола,
Бир а кёрюне,
Бир а дагъыда тас бола
Туралыла.

Сен а
Гитче отоуунгу ортасында.
Ол болгъанды
Жилямукъларынга къабыр,
Болгъанды.

1975

* * *

Терезеде жауун тамычыла.
Терезеде чакъгъан балли,
Терезеде булутлу кёк.
Сен,
Сыйдам бетинги
Кенг кёкюрегиме салыш...
Къалын чачынг тёгюлгенди бетиме.

Сени чачынгы кёзлери бла
Къарайма дуниягъа,
Жауунну тамычылы атлаууна,
Чакъгъан баллини ышарыууна,
Булутлу кёкню жукъулу кёзлерине.

Жауун тамычыла,
Чакъгъан балли,
Булутлу кёк
Бу сагъатыбызны къанатлары болдула,
Жукъу билинмей келип,
Къыланч кирпичклеринге
Жетдирип кетди,
Жумушакъ къанатларын,
Жылы къанатларын —
Жукълап къалдыңг...

Жукълап къалдыңг,
Ышарыуунгу эринлерингде унутуп къоюн.
Ол ышарыуунгу
Эринлерим къучакълап алдыла!

Мен — сен болуп эдим ол сагъатда,
Мен сенден толуп эдим ол сагъатда,
Бетим — бетинг,
Кёзлерим — кёзлериңг...
Къолларыңг а, уянып,
Мени къучакълап...

1974

ҚҒЫЗ. ТЕНГИЗ

Тенгиз...

Қғыз жалан аякъ сюеледи.

Толкъун ызындан толкъун келеди....

Қғызны чач эшмелери

Қғошула тенгиз чачакълагъа.

Тенгизча мудах кёзлери.

Жилямуклъары агъа...

Қғызны мудах кёз къарамы,

Тенгиз чарсын да кётюре,

Айырылыу мудахлыгъын да кётюре,

Қғанатлы жүреги бюгюн къарангы.

Узакъда уа... Узакъда, анда

Жангыз кеме кетип баргъан жанында

Тенгиз къыйыры жана.

Қғыз жалан аякъ сюеледи.

1975

ТУМАНЛА

Барадыла боз туманла —
Кёклеримде акъ турнала.

Тас болгъан сагъышларын
Излей-излей барадыла.
Табалмайын, кеслери да
Акъ сагъышла боладыла.

Барадыла ала, арып,
Кюн ышарыудан къызарып.

1976

БИЗНИ КЪОЛЛАРЫБЫЗ

I.

Бизни къолларыбыз бир бирни
Кёрмейин тургъанлы
Жемишли тахтада ¹
Кырдыкла къарт окъуна
болдула,
Чегетде ² акъ терекле
Чапыракъла агъыза.

Сен узакъ...
Къолларым
Къолларынга жеталмай,
Тейри кылычла бола
Сагъышларымы жеринде.

Сен узакъ.
Къолларымда
Къолларынгы
Жылыуларын излейме,
Излейме.

II.

Бюгюн санга гюлле
Алып келдим.
Аладан ариу не зат

¹ Жемишли тахта — Акъ Сууда жерни аты.

² Чегет — Акъ Сууда жерни аты.

Болур бу дунияда.
Нек десенг, сюеме мен,
Сени сюеме.

III.

Къолларым
Къолларынга гюлле бердиле.
Эринлеринги ийнакълайдыла
Ол гюлле.
Эринлеринге ушайдыла
Ол гюлле.

Къолларыбыз.
Бир бирни къучакълагъан
Къолларыбыз.
Гюллени ышарыулары,
Къолларыбызны ышарыулары
Кёзлерибизни жарыта....

1976

* * *

Машинала аугъан жерде,
Къанатсыз эте желни,
Чыгъады, ачы кычырыкъ:
— Къызчыгъым, ой, къызчыгъым...

Юйде къалгъанды мени
Экиайлыкъ къызчыгъым
(Къарыусуз бола ёню), —
Мени айлы къызчыгъым.

Тиширыуну башындан
Агъып келген жылы къан
Жабады аны кёзлерин,
Сёзлерин да, кёргенин.

Ол а терен жарасын
Къоллары бла басып,
Къычырады къан жугъу:
— Экиайлыкъ къызчыгъым...

Алыш кетдиле аны,
Дохтур машиналаны
Сырыйналары от чагъа:
— Экиайлыкъ къызчыгъым,
Мени айлы къызчыгъым...

...Ёксюз болгъан къызчыгъы.

1978

ЕГЮЗЛЕ

Келеди́ле ёгю́зле...
Кёзле́ринде — ёмю́рле.
Келеди́ле...
Дуни́я токъ; жо́къду дау.
Келеди́ле...
Беши́к жы́лыуу сау!

Келеди́ле, ча́рса э́рий.
Къууа́нч — къула́ч мюйю́зле́ри,
Келди́ле ёгю́зле... Кёрду́м —
Алы́къа къа́рт тюйю́лдю́ же́рим.

1976

ЖАШ КЫРДЫК

Жап-жаш кырдык,
Кёк кырдык,
Сени сакълап
Кёп турдукъ.

Талачыкъгъа
Къанатла
Бердинг, мени
Къарата.

Уллу алам
Уяна,
Жалан аякъ
Уяла.

Шошчукъ келдинг
Ышарып,
Жарыкъ бола
Жер шары.

Атанг кюндю,
Ананг — жер.
Къанатларынг —
Кём-кёк жел.

Сени ийнакълай
Кюн чыгъар.
Кём-кёк люгюнг —
Жырчыгъынг.

Эгешчигим —
Сен мени,
Ахшы болсун
Эртденинг!

1976

ГИТАРА

Терегим акъ чакъгъан сагъатда,
Жулдузча, юзюлсе жүрегим,
Ма къула тюзню да сагъайта,
От чакъдырыш кишнер жүйрюгюм.

Къаралыш чыгъарла булутла,
Кёз жашла тамыза танглагъа.
Тауларым, желлени бурулта,
Мудахлыкъ берирле тарлагъа.

Сен а, сен къара да кийгенлей,
Болмайын эртденинг, не кечинг,
Тауушсуз сынсырса, күйгенлей,
Гитара, сен — жангыз эгечим.

1973

АНА ТИЛСИЗ АДАМ —
ТИЛСИЗ

— Жаш жашмыды... Аллай адам,
Чынтды фахмулу!
Ишин суюген,
Уста билген,
Акъылы уллу, —

Деп махтайла мен таныгъан
Таулу уланны —
Бизни бла,
Юч жыл тола,
Бирге тургъанны.

Фахмусу да болур аны,
Болур акъылы.
Кёп жерледе,
Къуллукъ эте,
Жашауун къурур.

Тик ёрлеге, саугъала ала,
Махталып чыгъар,
Даулашлада
Эр жашланы
Кёплерин жыгъар.

Алай анга ышармазла
Таула, керилип —
Унутханды,
Улутханды
Ол ана тилин.

Тил а, анга уууз сютюн,
Кючюн бергенди.
Къыйын жылда
Жигит жырла
Айта келгенди.

Бюгюн а ол малкъар сёзге
Эсин бёлмеди.
Ана тилсиз
Адам — тилсиз!
Аны билмеди.

Мен айтама аллайлагъа:
— Мени ана тилим,
Алда бара,
Кюйсюз, къара
Сюд эте билир,

1973

* * *

Сен кетдинг, жиляй...
Кетдинг,
Къолларым созула ызынгдан...
Бармакъларым эмчек излеген
Сокъур кючюклеча, сынсый.

Кетдинг...
Къар жаба ызынгы.
Кетдинг.
Къар жаба,
Жаба ачы кёз къарамымы.

Сен кетдинг...

1973

АНАМА ЖАЗЫЛГЪАН КЪАГЪЫТ

Узакъ шахар.
Бийик юй. Мен мында ауруп.
Битеу дунья къар. Къар.
Боран гюрюлдейди ауур.

Юйлени уллу кёзлери
Болгъандыла буз, къар.
Кюйсюз желге аркъасын берип,
Жол жанында къалтырайды тал.

Ожакъладан чыкыгъан тютюнлени
Боран чулгъап юфгюреди.
Аны сызгъырыуунда сени
Къычыргъан ауазынг келеди:

Мен ауруу кызыуунда
Чыгып бийик терезеден
Акъ шахарны гуу-гуууна
Акъ кёпюр бла ётеме мен.

Сени табалмай къайтама.
Башым а кызыа барады.
Алай кенг жүрегим, анам,
Ауазынга ышарады.

1972

АКЪ ТАУУШ

Тангымы кереди
Байракъны кѣулачы,
Акъ таууш келеди —
Учууну кѣууанчы.

Акъ таууш — кѣычырып,
Бек чакъгъан терегим.
Акъ таууш — акъ жырым,
Хорламны тюзлюгю.

Акъ таууш — акъ таугъа
Ёрлеген акъ атым.
Кѣанатсыз акъ тангнга
Учалгъан кѣанатлым.

Акъ таууш — ташланы
Жырлатхан бек кѣолла,
Жырладан башланып,
Жарыгъан ёр жолла.

Акъ таууш, сен барда
Кюн жарыкъ жырыма.
Акъ таууш, сен тарны
Ышаргъан жарыгъы.

1975

* * *

Жел
Сёлешеди терекле бла,
Алада сёзлерине уяла эте.

Ай
Сёлешеди терезеле бла,
Аладан кесини суратын ишлей.

Черек
Сёлешеди жагъалары бла,
Алагъа айырылыу макъамын тарта.

Мен
Сёлешеме сени бла
Жюрегингде сёзлериме уяла эте.

Мен
Сёлешеме сени бла,
Кёзлерингде суратымы ишлей.

Мен
Сёлешеме сени бла
Айырылау макъамын тарта.

1977

Тас болдула...
Санга айтылгъан
Жап-жарыкъ сёзлерим,
Тас болдула.

Ажашдыла...
Сени тансыкълагъан
Жап-жашил ышарыуларым,
Ажашдыла.

Шинжили кёзлерингде
Сёзлерим тас болдула.
Огъурсуз бетингде
Ышарыуларым ажашдыла.

Жап-жарыкъ сёзлерими
Тандым, излей кетип,
Жап-жашил ышарыуларымы
Тандым, излей кетип...

Жап-жарыкъ сёзлеримден
Такъдым бу назмуну.
Жап-жашил ышарыуларымдан
Жарыдым кесим.

1977

ТАУЛУ РЕКВИЕМ

I

Ол адам эди.
Таула, жолла да таныгъан адам.
Ол кетди, жулдуз учханча.
Кёп ишлери битмей къалдыла,
Ол кетди —
Юйде жияу.

II

Юйде жияу...
Эшикте жауун шулу эте.
Мылы чапракъла.
Ала — жиямукъдан толгъан кёзле.
Жиягъан тауушла къабыргъалагъа,
Жаралы къанатлылача, тпедиле да,
Тамычыла болуп тамадыла терезеден.

Юйде жияу...
Анда жангыз жашын кёрюрге
Термиле кетген таулуну
Ачылып къалгъан кёзлери.
Бош къалгъан берчли къоллары.
Ала суууп къалгъандыла энди.
Ол кёзлеге жарыкъ жокъ,
Ол къоллагъа иш да жокъ.

III

Юйде жияу...
Къарт парий босагъадан

Къарайды юй ичине,
Аякълары кюе тургъанча,
Сынсый,
Кёзлерн тола....

Мудах бетле.
Мылы чапракъла.
Ёлюкню алып барадыла
Актырын, актырын,
Уллу жерни ауурлугъун
Алып баргъанча, кыйын.
Ёлюк ауур жюкдю,
Кыйын жюкдю.

Жол окъуна къарыусуз кёрюнеди.
Аны къарыуун ёлюкню
Ауурлугъу алгъан болур.
Мудахдыла кёз къарамла.
Аякъла. Кёп аякъла
Жерге дауча тиедиле.

IV

Жол...
Жол бла,
Эртде-эртде кеси ишлеген
Жол бла
Алып барадыла аны.
Аны кёол аязларына ушагъан
Жол бла.
Алып барадыла аны.
Аны кёол ызлыкъларыча кыйланч.
Жол бла
Алып барадыла аны.

Бу жол аны ахыр жолу болду.
Жол жанында терекле
Чайкыала, тауушсуз жияйдыла,
Чапракылары, жиямукылача агыа.

Ол салгыан эди бу тереклени,
Ол ёсдюрген эди бу тереклени.
Ол кыууана билиучю эди алагыа.

V

Кыабырла...
Мылы топуракы.
Ай башлы сынны сууукы кыарамы.
Зурнукла кыабырла башында.
Аланы тауушларында
Жер мудахлыгы. Кёкню жияуу.
Туманлы кёкча, ауур мудахлыгыым.

1974

КЪЫЧЫРЫКЪ

Кёзлеринги гюллери
Жиляйдыла ...
Жиляйдыла,
Эрий, эрий.

Экибиз...
Туманлы эскериулерибиз.
Жютюкёз аламда
Мен чыгъалмай аладан.

Сюелеме аллында
(... Алай къарыусузма...)
... Алай жараусузма,
Жандауурсузма мында.

Санга узатылгъан къолум —
Ачы къычырыкъ.
Терслигиме къычырыкъ,
Эссизлигиме къычырыкъ.

1976

ЖАШЧЫКЪ

Ол тынгылайды хапарыма.
Тынгылайды,
Хар сёзюм кёрюне
Аны уллу кёзлеринде.

Тынгылайды...

1973

КЕЧЕ. АРБАЗДА

Кечени жарыгъы — жылы сют.
Арбазым — сары айны кюзгюсю.

Сабийчик тюшюнде кюледи.
Токъ бети — жерими гюлюдю.

Къарт парий, жатады, тынгылай.
Эки да кёзюнде — эки ай.

Терекле — ма кёк жел къобузла,
Къоллары уа айгъа созула...

Арбазда чыкъ басхан жюзюмде
Жайылып айчыкъла жюзгенде,

Ичгенча жюзюмню чагъырын,
Ичдим мен хауаны акъырын.

1973—1977

Кюн кётюрюучю белгилерин
 Юй башлада белгилеген
 Сагъатда, сен
 Акъ гюллеринг
 Кюлгенлерин
 Эслейсе да, жарыйса.
 Сен — юйюмю жырыса.

Сегиз гюлде
 Сегиз жюзден
 Артыкъ ышарыу табып,
 Аланы кьойнунга алып,
 Сёлешесе мени бла,
 Сёзлеринг — гюлле бола.

1976

АЖАШХАН ТЕРЕКЛЕ

Алим Тептеевге

Тепсегеннге ушайдыла,
Ушайдыла тюекле.
Къайры эсе да учадыла,
Ай кечеде терекле.

Тюекледе жияйдыла
Ол уллукёз тилекле.
Зурнуклагъа ушайдыла
Бу ажашхан терекле

1977

ШЫБЫРДАП АЙТЫЛГЪАН ТИЗГИНЛЕ

Ай келеди
Кёлню кёзюнде.
Келчи, келчи
Айлы кёлде
Балыкла болайыкъ биз.

Чапыракъла
Къарс этедиле
Айны келгенине.

Сюймеклик бизге
Кюч бергенди
Айча, къууапчы
Болургъа бу кече.

Сени чачынга
Айны тийгени
Ариу жарашады
Ишарыуунга.

Келчи, келчи,
Аны ючюн мен
Лаудан кечеге
Махтау берейим.

Айны ызы экибизни
Кёпюрюбюздю,
Кёремисе,
Къарачы.

Келчи, ай бла
Чапыракълача,
Ийнакълайыкъ
Бир бирибизни.

Къарачы, айча
Чыгъадыла
Мени сёзлерим.
Къ а р а ч ы ...

1975

* * *

Л. Шерешевскийге

Кюмюш терезеле тарладан
Къарайдыла бийик танглагъа,
Къолларын узата, узата,
Къычыра, къычыра танг, танг, танг...

— Тангауаз гитара, айт манга,
Недендиле сени къылларын?
— Аланы бергендиле тангла,
Ала, уллу кюнню къоллары.

Кюмюш терезеле...
Тангауаз гитара... .

1977

ОТНУ КЪАБЫРЫ

Жангы
От жанды, жанды,
Кечеге кесини
Жюрегини суратын салып...

Танг аллында
Сакъ жауун жетип,
Жапды отну кёзлерин,
Асыры махтангандан
Кесини кючюне.

Танг —
Отну къабыры...

1976

СЁЗЛЕРИНГ — ЭГИЗ ЭГЕШЧИКЛЕ

Танзиля Зумакуловагъа

Жангыз тамычы — булут балачыгъы,
Тамды жерге, тамды.
Тамды да, жангыз кырдык болуп чыгъып,
Къууандырды тангны.

Кёк жиберди жерге кёп тамычыла —
Эгиз эгешчикле.
Ала, жырлай, кырдыкла болуп чыгъа,
Кёгердиле тикле.

Эртденликде чыгъадыла сёзлеринг —
Эгиз эгешчикле.
Ала, бирча учханда, къанат керип,
Ачыкъдыла чекле.

1976

КЕЧЕ

Кенгкъанат арыгъан къанатлы
Къонду жерге, къонду,
Табигъатха жете
Аны къанатлары.

Танг кеси кесине азан
Къычыра башлагъанда,
Ауур кётюрюлюп,
Учуп кетди ол.

Кетди, жайылып къалдыла
Балачыкълары жерде.

1975

СУУГЪА БАТХАННЫ ЖЫРЫ

Анам,
Жилямукъларынгы тамычыларында
Мени сыфатым.

Анам,
Желлени къанатларында
Суу жагъада къалгъан кёлегим.

Узунлугъу жолунгу
Бир къарыш болду.
Кёз жарыгъынгы
Мен алыпмы кетдим суу тюбюне?

Анам,
Санга сүймеклигим —
Къалды толкъунлада
Сапша-саулай,
Жап-жарыкълай.

1974

ТЮШЛЕРИМ

Тюшлеримде кёреме сени...
Кёреме, къайтып-къайтып.
Ала кёз жашларым бла бирге
Тууадыла, тууадыла.
Хар кечем сайын
Аланы къучакълап жатама...

Мен ол тюшлерими
Барысын да жыйып,
Жюрегиме къайтарырма сени.
Андан а бизни тереклерибиз ёсерча,
Андан а бизни тереклерибиз чагъарча.
Ёмюрлюк тереклерибиз.
Жап-жангы тереклерибиз.

1973

ЖАУУН

Жауун, эртден
Бла бек эртде,

Ауур кёкню
Жерге тикди.

Къургъакъ жерге
Кючюн берди.

Сора кюнде
Бизге кюлдю.

Биз а, гюллю
Тилек тилей,

Бийик тёшден
Чабып тюшдюк.

Эртден чыкъда
Жыргъа чыкъдыкъ,

Кюнкёз жауун
Бизге жаууп...

Жауун бла,
Къанат бола,

Чапдыкъ, чапдыкъ,
Ёсдюк, чакъдыкъ.

Жауун... Ансыз
Жауум къалсын!

1973

ЖОЛДА

Зубер Тхагазитова

Таулагъа барабыз,
Танг таулагъа.
Таурухла,
Бийикле...
Танг асыры жууукъдан,
«Волганы» тартхан акъ буу
Тангнга кирип бара,
Сейирлик арбазгъача.

Биз барабыз...
Папиросларыбыздан чыкыгъан
Эки къалын тютюн,
Сагъышларыбызча, бирге къошула.

Жолубуз
Бийикден бийикге чыгъа,
Барабыз биз.
Барабыз,
Къая жухла — азат къамала.
Жерни къоруулай...

Къабарты тюзледен
Малкъар таулагъа
Чыгып барабыз экибиз,
Аланы бирге къоша.

Барабыз...
Бийикди бизни жолубуз.

1973

КЪЫЙЫНДЫ

Къыйынды акъ тилекге
Ныхытлы жолда баргъан.
Къыйынды жаш терекге
Чапыракъла чыгъаргъан.

Къыйынды къара кыынга
Жютю къаманы тыйгъан.
Къыйынды хузум сыннга
Тауушсуз жиян тургъан.

Къыйынды кечеге да,
Жангы кюнню къозласа.
Къыйынды кечнуге да
Кюйсюз черек къозгъалса.

Къыйынды уллу аламгъа
Кырдык чыкъгъа ышаргъан.
Бек къыйын а — адамгъа
Дайым Адамлай баргъан.

1974

МЕНИ ЭЛИМ

Биттиров Назирс

Къуршоучуну башында
Танг жулдузланы
Эшитеме шыбырдауларын.
Эшитеме,
Тангны тауушлары
Жангы кюннге гимн согъа башлагъанда.

Элим а жашайды, жашайды,
Жюрегими ичинде,
Кече жулдузланы эмиш,
Кюндюз а созула, созула
Жайлыкъларына, сабанларына.
Акъ булутлагъа, сагъышларынача,
Кетюрюле, кетюрюле.

Акъ Сууда
Хар терезеде,
Хар арбазда,
Хар орамда
Жашайдыла таза ышарыула.

Элими ачыкъ бетидиле ала.
Элими уллу кёгюнде,
Сары танг келген сагъатда,
Жулдузла батадыла, шыбырдай.
Батадыла,
Жангы туугъан эллилерими
Кёзлеринде чыгъар ючюн жангыдан.

1973

КЯЗИМ

Ол къарайды Малкъаргъа,
Башы миллети башланган
Бийиклеге жетип.
Кёз къарамы —
Жарыкъ эте бетлени.

Кязим тауларына тыянып,
(Кеси да тау тенгли...)
Ёз сёзлери
Адам улу бла
Сёлешгенлерине тынгылайды.

1975

ЖАШАУ

«Хар жыл сайын дуняда ач-
дан эки миллион адам ёледи».

(Газетледен)

- Неди кюн дегенинг?
- Ма терекде уллу къызыл алма,
- Суу дегенинг а?
- Кёремисе терекде къызыл алманы?!
- Жер а, жер?..
- Къызыл алма!
- Сора жашау дегенибизни
Ангылат манга, ангылат.
- Кюн да, суу да, жер да
Терекде турадыла,
Бирге кьошулуп.
- Олду — жашау дегенибиз.
- Алай эсе, алай эсе дуняда
Ачдан нек ёледиле адамла?..

1974

МЕН КЕТГЕНДЕН СОРА ДА

Мен кетгенден сора да
Атарла тангла,
Манга ёлген тангла.

Мен кетгенден сора да
Җанарла жулдузла,
Кёзлеримден учуп кетген жулдузла.

Мен кетгенден сора да
Агъарыла булутла,
Ахыр солуумдан жаратылгъан булутла.

Мен кетгенден сора да
Тууарла таулула,
Малкъар сёзюн жырлатырыкъ таулула.

Мен кетгенден сора да
Қъарап турурла кёзлерим,
Җашларымы кёзлеринде кёзлерим.

1975

ЭРТДЕНЛИК

Эртденлик...

Шатык кырдыкла бу сёзню
Чыкъ тамычыларында жазадыла,
Жерге суйюне.

Къанатлыла бу сёзню
Хар кюн сайын
Жырлары бла чыгъарадыла
Кёк бийигине.

Бу сёзню жасайдыла
Кёкню кёзлери.
Жасайдыла,
Жангы кюн тууа туруп.

Сени хар сёзюнг да
Эртденликди манга, ана тилим.

1976

ХОРАЗ

Хораз
Чыкъды эртденликге,
Бойнуна жыйып,
Жангы кюнню нюрлерин битеу.

Къычыргъаны уа
Кёк бла арбазны арасында
Чигинжи бола...

Хораз.
Жангы кюн...

1973

Бюгюн,
Сенсиз кьалгъан кюнюмде
Сени эскере, эскере
Къарайма тиширыулагъа.
Къарайма...
Ала бары да
Кёрюнедиле санга ушагъанча.

Сен а ...
Сен ушамайса,
Ушамайса аланы бирине да.
Сен жалаң да
Кесинги ышарыуунга ушайса,
Ышарыуунга.
Кесинги кёзлеринге ушайса,
Кёзлеринге.

Сен, билемисе,
Мени къууанчыма да ушайса.

1975

КЮЗГЮ АЛЛЫНДА

Кюзгю аллында,
Гюлчюк чакъгъанлай,
Сюелесе сен
Алай жангылай.

Сени аллында
Жангы жаралай,
Сюелеме мен
Кесим жангызлай.

1975

* * *

Къыш кече
Кирип келдинг...

Къолларынг —
Абызырагъан кёгюрчюнле.
Жылы къол аязларыма
Алдым алааны.

Сен тынгылай...
Къолларынг тынгылай,
Къол аязларыма къысыла,
Уягъача...
Кёзлерингден тансыкълыкъны
Къанатлары учдула манга.

Келдинг!
Къыш кечени
Жылыуун алдым.

1977

* * *

Кюн, менден узакъда,
Къанатла узата,
Къанкъазча, бата башлады,
Татыуу — будай башлада.

Терекле, баш ийип,
Кюнню бетин кийип,
Туралла, мудах кызлача.
(Сынсый, гитара кыллача).

1977

МУЗЫКА

Кюн кесп кесини
Тууууна
Ышарады,
Ышарады...

Ышарыуун
Юлеше, ышарады.

1977

ТАУЛА БЛА СЕЛЕШИУ

Анамы Ата журт урушдан къайтмай
къалгъан эки къарындашына — А т-
т а л а н ы Л о к ъ м а н и г а б л а
А з а м а т х а.

— Кимни сакълайсыз, таула,
Бийик тутуп башланы?

— Бизни ючюн сермешге
Кетген жигит жашланы.

— Батырларыгъыз артха
Къайталмайын къалсала?..

— Кесибизча, агъаргъан
Таула болурла ала!

1975

АНАНЫ ЭРТДЕНЛИК ЖЫРЫ

Турчу балам, турчу, тур балам,
Хар сёзюнг гитче кюнчюк бола...

Кюн чыкыгъанды —
Юй чакыгъанды...

Турчу балам, тур балам,
Турчу сен...
Уллу кюнден
Толгъанды уллу дуниянг —
Къор болады санга ананг.

Школгъа барыучу уллу жолунг
Сени сакълайды, кюню болуп.

Турчу балам, турчу, тур балам,
Хар сёзюнг гитче кюнчюк бола.

1976

ТАНГ. МАЛКЪАР...

Мамаев Мустафагъа

Туу байталча, шауданнга,
Кюйлерин шыбырдайды жангыз тал...
Чачакъла ушайдыла жаугъаннга,
Жулдузла тепсейдиле акъ тангда.

Танг а, къармай-къармай жол ызларын,
Жетип келе турады Малкъаргъа.
Кёк, туюкле этип жулдузланы,
Согъады экибизге макъамла.

Акъ тёшелени жаппа-жангыдан
Туудурлукъду кюн, чыгъа келгенлей.
Сизни орамны эки жанында
Терезеле къарс этерле кюннге.

1974

КЕМ-КЕК НАЗМУЧУКЪ

Кём-кёкдю баргъан ызым,
Кём-кёкдю агъач ичи.
Кём-кёк хауадан ичдим,
Жолларым мени оза.

Кём-кёк — къанатлы жазым,
Кём-кёк — сени келгенинг,
Кём-кёкдю хар кюлгенинг,
Хар кёз къарамынг — жазыу.

Кём-кёкдю кырдык ауаз,
Кём-кёк — ёрлерик тауум.
Кём-кёклеј жауун жауа...
Кём-кёклеј сёзюм тууа...

1976

ОЙНАЙДЫЛА ЖАШЛАРЫМ...

Жыйырманчы ёмюр,
Телевизоргъа сыйынмай,
Гюрюлдей,
Саутлары бла
Жерни тепдире, тепдире...

Жашларым а
Ойнайдыла, ойнайдыла,
Жюрегим, юйюме сыйынмай,
Къайгъыдан тола...

Ойнайдыла жашларым...
Ала билмейдиле Хиросиманы,
Ала билмейдиле Бухенвальдны.

1974

МЕН НАЗМУЛА ЖАЗГЪАНДА

Мен назмула жазгъанда,
Кюнча, жарый чыгъама.
Къанат керип, жаз тангда,
Кырдыклача чабама.

Мен назмула жазгъанда,
Кюч алама кырдыкны
Шыбырдауундан тангда,
Ышарыуундан чыкъны.

Мен назмула жазгъанда,
Жерими къучакъларгъа
Юйренеме жазланы
Тейри кылычларындан.

Мен назмула жазгъанда,
Жашау мени жанлыды.
Бийик жүрек жырымда,
Хар такыйкъа жангыды.

Мен хар назму жазгъанда,
Не ёр эсе да жолум,
Тууама жап-жангыдан
Ахмат Созаев болуп.

1976

ЕРЛЕУ

Эдуардас Межелайтисге

Арыгъан бармакъла
Тас болгъан къууанчланы
Излейдиле, излейдиле,
Бирде таба,
Бирде уа табалмай, излейдиле,
Излейдиле
Гитараны кылларында.

Излейдиле...

1977

КЪАБАРТЫЛЫ КЪАРЫНДАШЫМА

Бийик Малкъардан бушууунгу эшитип
Келдим, мудахлыкъ санларымы кыя.
Къара кюнюнг жүрегими тешди:
Биз къарындашлабыз, сен манга тыян!

Бююн а сени къууанчынгы билип,
Учуп жетдим, жолум, кёлюм да жарыкъ.
Жырлы кюнюнг манга насып берип,
Къабартыда тепсейме, къанат жайып.

1976

САГЪЫШЛАРЫМ

Ышара тургъан, жап-жарыкъ
Сагъышларым бардыла.
Бийикледе жылтыарыкъ
Сагъышларым бардыла.

Жашауда мудах тюрсюнлю
Сагъышларым бардыла.
Кёк чапракълача, кюнлю
Сагъышларым бардыла.

Жашларым бла кюнча ойнагъан
Сагъышларым бардыла.
Анамы бетича, къайгъылы,
Сагъышларым бардыла.

Чууакъ кёкча, ачыкъдыла
Къанатлы сагъышларым.
Бирде ала азчыкъдыла,
Жолдан ажашып къалып.

Сагъышларым —
Дунияларым...

1976

Шош кюз кече... Ай.
Сары тюзде тай,
Ажашхан тай
О, къашха тай...

Ол чабады, чабады...
Жулдузла, от жагъа да,
Шошлукъну жара,
Кишнейле бары.

Тайчыкъ да кишней,
Чабады кючден...
Уллукез болгъанды ай,
Шынжырын тарта, жилий...

Жютюкъулакъ байталны
Ачы кишнеген тауушу
Кечеге сыйынмай къалды.
Жалкъасы жаннганын тауусуп.

1977

ЭРТДЕН ХАҲА —
ТЫЛПЫУ ЭТЕ ТУРГЪАН СЮТ

*Жашларыма —
Камалгъа, Жамалгъа, Алимге*

Танг тууду, кечени ызларын жууду,
Кюнню къыллары зынгырдай, тартыла.
Кёз къарамым эртденлик бола турду,
Чыкъ тамычыла минг кёзде ышардыла.

Уяндыла, уяндыла жашларым,
Бетлеринде кюнле ышара, ёсюп,
Жарытдыла ючюсю да — жашнадым.
(Эртден хауа — тылпыу эте тургъан

сют...)

1977

БИЛЕДИЛЕ. БИЛМЕЙДИЛЕ

Адамлыкъларын тас этген — тюкюле
Келедиле, бизни бла келедиле.
Жашауну къуру кеслери ючюн кёре,
Кеслери ючюн жашай биледиле.

Биледиле —
Къайгъысыз токъ жашауну сюре.
Биледиле —
Неден да бек кеслерин сую.

Биледиле —
Тап къуллаукълагъа жолла кюрей.
Биледиле —
Жойкъуллауланган да эте, кюле.

Биледиле —
Тилчиликни устасы бола.
Биледиле —
Изарлыкъны устазы бола.

Биледиле —
Керекде олтанлыкъ эте да.
Биледиле —
Жютю бизча, тешип ёте да.

Билмейдиле —
Малкъарстанымы уллулугъун.
Билмейдиле —
Ол жашнагъанлайын турлугъун!

Билмейдиле —
Ана тилибизни кенглигин.
Билмейдиле —
Ол хар тамблабызда келлигин.

1977.

КЪОЛЛА

О, къолла! Къаялача, къарап тургъан берч
къолла.

Жерибизни къартлыкъдан сакълап тургъан
бек къолла,

Кишилике жетгенде сёзлени озгъан къолла.
Жумдурукъдан ачылмай къалыргъа базгъан
къолла

Ай кечеде тиширыу бетин сылагъан къолла,
Бир бирлерин къучакълап, гюллеге ушагъан
къолла.

Сёз айтыргъа узалып, сын туруп къалгъан
къолла.

Женгин ичинден тилсизча, къарагъан
жалгъан къолла.

Кёзле жиягъанда да, тынгылап тургъан
къолла.

Тепсеуледе учуучу насыплы турна къолла.

Сиз тылы жугъу къолла,
Бешик жылыулу къолла,

Сизни унутсам, мюйюзсюз
Жугъутургъа ушарма.
Сиз китапсыз, аны мен
Къачан окъуп бошарма?!

1976

ЖУКЪЛАЙДЫ АНАМ

Жукълайды мени анам,
Къагъанакъча, къарт анам.
Къарап турама анга,
Жырын жырлай, от жана.

Къалкъыйдыла анамы
Гырхы болгъан къоллары,
Кёзлюклери да аны,
Намазлыгъы да, арып.

Бар жашагъан жылларын
Эски урчугъуна чулгъап,
Жашыны къайгъыларын
Тюшюнде кёре тургъан

Анам татлы жукълайды,
От мени бла эте ушакъ.
Терезедеги ай да
Къалкъыйды анама ушап.

1976

ЖЕЛ ТИРМЕНЛЕ

Къалкъыйдыла жел тирменле
Сыртлада.
Арыгъан зурнуклача
Къалкъыйдыла.

Санлы бирде
Ажашхан желчик тийип кетсе,
Жан киреди къанатлагъа.

Кечеледе уа тирменле
Кеслерини къалкъыуларын
Эхчей-эхчей,
Тюшлеринде унну ийисин
Кёредиле, кёредиле
Уллу аламы тар мюйюшлеринде.

...Тангла келедиле жерге
Жырларын излей...
Жел тирменле къалкъыйдыла
Сыртлада,
Арыгъан зурнуклача.

1974

ШАУДАННЫ ЫШАРЫУУ

Аз белги бергенлей сары танг,
Кериле, уянады шаудан,
Чууакъ кёкню тебирете,
Жангыз кюнню да минг эте,

Чакъырады жолоучуланы,
Сезерге сүйюп аланы
Терлеген жарыкъ бетлерин
(Шауданнга ала къууанч бере),
Арыгъан ауаналарын,
Ышарыучу ауазларын.

Жолоучула уа бу шауданнга
Къаапланып, жап-жангы тангны
Да ичедиле къаннгынчы,
Жангыла бодуп къалгъынчы.

Андан сора жолоучула,
Имбашларында кюнле чыгъа,
Ызлары шахарла бола,
Учадыла жулдузлагъа.

Аланы жүрек жылыулары,
Ёлюмсюз кишилик жырлары
Шаудан бетде къаладыла,
Анга ышарыу боладыла.

Ол ышарыуу — ууучумда.

1975

СЕН МЕНДЕ КЕСИНГИ КЪОЮП КЕТГЕНСЕ, АТАМ

I

Жеталмадым, жеталмадым санга...
Жеталмадым да, ачыудан жандым.

Кёзлеринги ахыр жарыкъларын
Кёралмадым, атам, жетип барып.

Эшиталмадым ахыр сёзюнгю,
Юйюм седиреп кетди, сёгюлдю.

Юйюмю терезелери тангда
Жиляй туралла, къошулуп манга.

Къарангыдыла элими орамлары —
Мудах келедиле адамларым.

Келедиле, кюч берирге манга —
Атам, жангызынг туююлдю жангыз.

II

Ууалдыла кёп ахшы умутларым,
(Сенсиз арып къалырмамы, арып?).

Экибиз тюберик бийик тангла
Ечюлдюле, билмей тургъанымлай.

Жарыкъ жолларым кече арада
Оюлдула. Сени бла алада

Барлыкъ эдим мен, барлыкъ эдим мен,
Санга тангла бере жүрегимден.

Онгуздан жан-жанымы къармадым.
Ачы кычырыкъ эте къолларым,

Жыртдыла, кече кёкню жыртдыла,
Атасыз къалдым бийик журтумда.

III

Танг атды манга,
Аман танг.
Мени юсюме
Аугъан танг,
Кетмез жараны
Салгъан танг.

Танг атды манга,
Къара танг.
Бар жашаууму
Къаралта,
Кёз жашларымча,
Тамгъан танг.

IV

Кёреме, къабырынг--
Жангы.
Жюрегим, къабырча
Кёбюп...
Асыры мудахдан
Тангым,

Къабыргъа ушады
Кёгюм.
Анамы жзулугъу
Къара.
Къоллары ажашып,
Сарнай.
Келининг ызынгдан
Къарап,
Ауазы — жаралы
Марал.

V

Уллу халкъым кыйын кюнюмде
Уллу тауум болуп кёрюндю.

Тыяндым, халкъыма тыяндым,
Сенсиз къалдым — халкъым бла къалдым.

Эсими жыйдым да, эсими,
Айтыучу сёзюнгю эскердим:

— Адамгъа халкъдан уллу саугъа
Жокъду. Аны унутхан саула
Елгенлеге тенгдиле, саулай.

VI

Мудахлыкъ кючюмю таууса,
Барама бушуулу жырыма.
Орфейни жиягъан тауушу
Ашыра келеди жолумда.

Тауланы жаралы журуна
Ушайды атамсыз арбазым.
Къабырла башында жауунда
Сарнайды кюнюмю ауазы.

VII

Хар тангымы,
Атламымы
Жылыта эдинг,
Жырлата эдинг.

Мен сени тапмай къарадым,
Къарангы бола къарамым.

VIII

— Атангы жылыуу менде! —
Деди юйюмю тыпыр ташы.
— Атангы ышарыуу менде! —
Деди манга АКЪ СУУНУ акъ тангы.

— Менде — аны къол татыуу! —
Деди жюзюм терек арбазда.
— Бизде — атангы адамлыгъы! —
Дедиле эллилерим бир аууздан.

IX

Келтире келип,
Келтире келип,
Жолуму ёрюнде —
Бек кыйын жеринде

Мени кьоюп,
Мени кьоюп,
Кетип къалдыңг,
Кетип къалдыңг.

X

Къолларынга сын ташдыла къолларым.
Жолларынгы барыулары — жолларым.

Сен кесинги кьоюп кетгенсе менде.
Сёзлерим чыкъгъандыла сёзлерингден.

Адамлыгъынг дайым биргеме барыр,
Мен жолумда тохтап къалгъынчы, арып.

Хорламларым боллукъду сени атынг,
Мени хар тангым бла бирге атып.

1977

КЪЫЗЫЛ БАЙРАКЪНЫ ЖЫРЫ

Кесин туудура,
Эртденлик чыкьла,
Жерни кьучакълай,
Кюн энтда чыкьды.

Анга кесими
Учурама мен,
Акъ жүрекленн
Чакьырама мен,

Хар эртден сайын,
Бийикден къарай,
Кюнню аллына
Шууулдап бара.

Халал кьолланы
Жарытама мен,
Акъ алгъышланы,
Жырлатама мен.

Терслик къаманы
Ууатама мен,
Насып терекле
Орпатама мен.

Мен къанат къакъсам —
Бешикле жылы.
Бомба сарнаудан
Булбулну жыры.

Бийикди жерде!
Билеме аны.
Мен жарытама
Келлик танглары.

1976

КЪАРА БАЙРАКЪНЫ ЖИЛЯУУ

Жер мени бууа...
Къолларым къара,
Кёзлерим кызыл,
Къан жугъу къарай.
Кызыл байракъдан
Жашау жокъ манга.
Мени кёргенде,
Буюгъун, тангла
Титиремейле,
Мудэх къарала.
Жилин тауушлу
Къара къамала
Сызгъырмайдыла,
Къанлы жыр жырлай,
Жер ышарыула
Ёксюзча жилай...
Мени сёзлерим,
Эте къан ийис,
От чагъадыла,
Бир бирге тийиш.
Андан не хайыр,
Не этейим мен?
Къанатла жая,
Туутъанды эртден.
Кызыл байракъны
Тилинде жырлай,
Чыгъалла кюнле,
Жангыра журтла.

1976

АЛИМ БАЙСОЛТАНОВ БЛА
СЕЛЕШИУЮМ

Ќишилигинг, жерим кюйген сагъатда,
Душманланы титиретди, сагъайтды.

Туугъан жеринг а асыры сыйлыдан
Жюрегинги деулюгюне сыйынды.

Чексиз эди суймеклигинг журтунга —
Душман байракъ къарамынгдан жыртыла.

Ќъанатларынг булбул жырын чакъырды,
Ќъурун тургъан ышарыуну чакъдырды.

1976

* * *

Къар... Жауады къар
Узун кечеде.
Алам сагъышла
Къарны ичинде.

Къарны ичинде
Кемеди кече.
Къар эмчеклени
Эмеди кече.

Къарны ичинде
Акъ шошлукъ арып,
Жая турады
Кенг къанатларын.

Къар...

1977

АЙТА СЕНИ АТЫНГЫ...

Кечем, жулдузлу, бийик.
Чачымы узун ийип,
Айны жарыгъын кийип,
Мен аллынга барама —
Къалай ариу болама!

Айта сени атынгы,
Салам береме таңгига.
Бола хар кюнюм жангы,
Мен аллынга барама —
Къалай ариу болама!

Ауазынгы жылыуу
Жарытды да жылымы,
Жырлай-жырлай жырымы,
Мен аллынга барама —
Къалай ариу болама!

1975

ЖУГЪУТУР

Къая жухдан жугъутур
Къарайды Хунгу раннга.
Хар нени да унутуп,
Ол тынгылайды тангнга.

Мюйюзле ёрге айланып,
Чакъыргъанча тангланы,
Ичинден къаяланы,
Чыгъалла къайырылып.

Жютю желле урадыла...
Кёзлеринде уа аны
Сау болмай турадыла
Ачыуу жараланы.

Къая жухдан жугъутур
Къарайды Хунгу раннга ...
Хар нени да унутуп,
Гюрюлдейдиле тангла.

1973

КЕЧЕЛЕ

Кечеле,
Сёзледен эсе
Саггышланы бек суюдиле,
Жулдузчач кечеле.

Кечеле дагыда,
Саггышлары, кюндюз
Гюллеча,
Чагъарларын бек суюдиле,
Мамыр кюнлени ышарыуларында.

Кечеледе
Жашнайдыла тиширыула
Ёз жарыкъларындан.
Жашнайдыла,
Ышарыулары, жулдузлача, чыгъа.

Аланы жарыкъларындан
Жанадыла эр кишиле.

(...Эр кишиле — элияла,
Кечелеге чартлап,
Тас болгъан...)

1976

* * *

Ачы кычырыкъ тийиш,
Шошлукъ сойланып къалды,
Акъ маралча.

Шошлукъ
Сойланып къалды...
Аны кёзлеринде жулдузла бата,
Ёксюз болдула
Чыкъ тамычыла.

Узайып кетди ачы кычырыкъ,
Садакъ окъча,
Элгеннген чапракъла
Аны ызындан къарай...

1976

* * *

— Кюйюп кетди эсе жулдузу,
Жиляй болурму чууакъ кёк?

— Кёп болмай ёлгенди да къызы,
Аны хоншунга соруп кёр.

1974

ХАЛКЪЫМЫ СУРАТЫ

Халкъым! Сени жарыкъ, уллу
Суратынгы ишледим
Тау башлада.
Аланы булут жабып къойду.
Суратынгы ишледим
Жол ташлада.
Аланы элия ойду.
Халкъым! Сени жарыкъ, уллу
Суратынгы ишледим
Акъ гюлледе.
Ала кюл болдула.
Суратынгы ишледим
Тау кёлледе.
Ала тюп болдула.

Халкъым! Сени жарыкъ, уллу
Суратынгы ишледим
Жаннган отда.
Ол ёчюлюп къалды.
Суратынгы ишледим
Учхан окъда.
Ол суууду къарда.
Халкъым! Сени жарыкъ, уллу
Суратынгы ишледим
Кёп кёзледе.
Ала жабылдыла.
Суратынгы ишледим
Боз кёрледе.
Ала жарылдыла.

...Дагъыда кѣп кере сени
жарыкъ, уллу
Суратынгы ишледим,
Бу къайгъыла кѣп аламда
Зыраф болуп ишлерим.
Энди къайда ишлейим
Сени жарыкъ, уллу суратынгы?
Къайда?

Энди кесинги ызынгда ишлейим,
Келген ызынгда.
Энди кесинги ызынгда
ишлейим,
Кюлген ызынгда.
Энди кесинги ызынгда
ишлейим,
Терлеген ызынгда.
Энди кесинги ызынгда
ишлейим,
Жилягъан ызынгда.
Энди кесинги ызынгда
ишлейим,
Жырлагъан ызынгда
Сени жарыкъ уллу суратынгы.

Аны булут жабып къоймаз,
Аны не элия оймаз,
Ол кюл болмаз,
Ол ёчюлюп къалмаз,
Ол не къарда сууумаз,
Ол жабылмаз,
Ол не жарылмаз,
Сени жарыкъ, уллу суратынг!

ПОЭМА

ЖЕР

I

Кюн барады,
Барады таудан аууп,
Узун кѳолларын
Кесине жыя.
Сюелеме,
Кюн тюрсюнге
Боялып кѳолларым.
Кѳзлеримде —
Кюн кѳзлери.
Ызларымда —
Кюн ауанала.

Барады кюн,
Таудан аууп,
Жерни сабанларында
Татыуу къала,
Жерни къаяларында
Къалкъыуу къала,
Жерни сыйдам
Жол ташларында
Жылыу къала,
Жерни адамларыны,
Уллу адамларыны
Уллу жүреклеринде
Жарыгъы къала...
Таудан аууп барады кюн.

Таудан аууп
Барады кюн...
Будай баш
Салам бере
Чууакъ кёкге.

2

Жер...
Сюелеме,
Ауанам,
Кенг къулач ауанам
Таудан тюзге,
Тюзден таугъа ёте,
Къучакълайды жерни,
Къойнуна ала.
Кюнчыкъгъандан
Кюнбатханныга жете,

Къучакълайды жерни,
Къойнуна ала.
Жерден кёкге чыгъа,
Къучакълайды жерни,
Къойнуна ала.

Мен а сюелеме,
Жер жарыгъы
Толтура кёзлерими.
Жерни кючюнден
Ёсюп мен,
Тауладан бийик
Чыгъып.

Ол жарыкъ бизни
Хар сёзюбюзде.
Ол жарыкъ бизни
Хар сезимибизде.
Ол кюч бизни
Къаныбызда.

3.

Жер бла кюн
Бирге къошулуп,
Кётюргендиле,
Мени кёкге.
Жер бла кюн
Бирге къошулуп,
Бергендиле, бергендиле
Манга ёрлеуню
Уллу насыбын.
Къарайма,
Бийикден къарайма жерге.

Жер узакъды, узакъ,
Тебе тургъан жүрекге ушап.
Ол тебретеди,
Кеси кесин тебретеди,
Тохтамай тебретеди,
Огъурсуз толкъунлада,
Тохтамай тебретди
Кюн жарыгындан
Топ-толу толкъунлада.
Толкъунла — жылла,
Кетип барадыла.
Ала бир жырлы,
Ала бир жияяулу...

Кеси кесин тебретеди жер,
Къоя акъ ызын.
Ол ызла — тарыхла.
Акъ жүрекли тарыхла.
Къара кёклю тарыхла.

4.

Эртденлик...
Жер бюгюн да башхады,
Башхады тюненеден.
Жер бюгюн да ахшыды,
Ахшыды тюненеден.
Жер бюгюн да жангыды,
Жангыды тюненеден,
Жер бюгюн да танглыды,
Танглыды тюненеден,
Кесин бизге саугъа эте.
Жангыдыла жерни
Сагъышлары,

Жангыдыла жерни
Ауушлары.
Жангыды кёк,
Жангыды къууанч,
Жангыдыла мени ызларым,
Кюн ауанала
Ёсген ызларым,
Жети кёкге
Ётген ызларым.

5.

Жерни кёк кёкюрегине
Салама да къолларымы,
Къарыулу къолларымы,
Жылы къолларымы,
Сеземе уллу жерде
Ёз жерими
Жюрегини тебиуюн.

Сагъышлыды жерим,
Кириклеринде
Уллу шошлукъну къалкъыта.

Кёкню тёшпесине
Жетеме да,
Кенг кёкню ичинде
Эстейме ёз кёгюмю,
Ёз кёгюмю жылыуун.
Аны жарыкъ къулачы —
Келлик кюнубюз.
Аны ючюн
Жарыкъды ёнубюз.

Жер бла кёк
 Бир кьолдан
 Хазырлайдыла,
 Хазырлайдыла кюнню дуниягъа.

Хазырлайдыла
 Хар кюн сайын.
 Жер бла кёк
 Бар макъамларын
 Жырлайдыла,
 Кюн бла бирге жырлайдыла.

Кюн а чыгъады...
 Чыгъады
 Жерни сабапларына
 Татыу бере,
 Жерни къаяларына
 Къалкъыу бере,
 Жерни сыйдам
 Жол ташларына
 Жылыу бере,
 Жерни адамларыны,
 Уллу адамларыны
 Уллу жүреклерине
 Жарыкъ бере...

Сора ишлерин бошай,
 Уяла, уяла
 Кесини ариулугъундан,
 Батып кетеди кюн.
 Уллу алам, чёплеу башча,
 Къарай аны ызыадан.

Хар туугъаны сайын
Кюн адамны жүреги бла
Ётеди да жерге,
Чыгъады,
Кырдык болуп,
Чыгъады,
Терек болуп,
Мирзеу болуп турады,
Шаудан болуп агъады.

Андан а кьонуп,
Адамны кьолуна кьонуп,
Анга болушады
Ёлюмсюзлюк алыргъа.
Кюнлю адам
Хорланмаз!

7.

Адам юй ишледи,
Кьол жылыуу ёте
Юйню кьабыргъаларына.
Адам юй ишледи
Жюрек отун
От жагъа оту этип.
Адам жангы юйюнде
От тиргизди,
Жангы от юйге тил берип.
От жагъа кьыза,
Жанады от,
Кюнню кьызы —
Жанады от.
Азыкъ бише
Жанады от.

Адамны кючю —
Жанады от.

Жангы юйню ожагъындан
Чыгъады тютюн,
Балконлары
Къол узата
Жангы кюннге,
Чыгъады тютюн...
Юйню кёкге биринчи саламыча,
Чыгъады тютюн.
Юйню биринчи сагъышыча,
Чыгъады тютюн.

Жангы юй дунягъа кесин
Кёргюзтеди,
Терезелери ышара,
Къызыл байракъгъа ышана.
Адам кёрсюн жерде
Дагъыда бир юй
Жаратылгъанын.
Адам кёрсюн жерде
Дагъыда бир чыракъ
Жаннганын.

Жер а къууанады анга.

8.

Жангы элде
Къыз чыкъды жангы орамгъа.
Орам а къууаныш айтылгъан
Жангы айтымгъа

Ушайды, ушайды.
Тыйгыч белгилери —
Юйледиле.
Адамла сала
Барлыкдыла аланы.
Андан а, адамла кеслери да
Уллу бола,
Кюч ала барлыкдыла.

Мен иги билеме аны.

Къызы жайылгъан
Къара чачы —
Орамны магъанасы.
Къызы жумушакъ,
Кюнлю кёзкъарамы —
Орамны магъанасы.

Орамны бирси къыйырында
Къызы сакълайды жаш,
Битеу орамны жүрегине
Сыйындырып тургъан жаш.
Жашны къууанчлы кёзлери —
Орамны магъанасы.
Ала бирге тюбеп,
Кёз къарамлары
Къучакълашханлай,
Дагъыда бир сёз
Къошулду айтымгъа.
Ол сёзню аты «Сюймекликди».
Ол сёз орамгъа
Терезелеча керекди,
Арбазлача, керекди,
Кёк жазлача, керекди.

Сабий кюлгенича, керекди.
Жауун келгенича, керекди.

Ол сёз —
Жангы элге чигинжи.
Жер а къууанады анга.

9.

Тиширыу
Жангы юйде
Ешюн салгъанды сабийинне.
Ол сагъатда жер
Шош болуп турады.
Сабийни бетчигинден
Ананы кёзлеринде
Жангы сёз тууады.
Аны аты «Къууанчды».
Ол сёз тюшеди жерге,
Урлукъ тюшгенча,
Жауун тамычыла тюшгенча.
Ол сёз бишеди жерде,
Жюзюм бишгенча,
Сабан бишгенча,
Ол сёз —
Жерни сютю.
Жер а къууанады анга.

10.

Шаудан...
Ууучуму толтурама суудан.
Къолумда кюн,

Кёк, булутла...
Мен аланы ичеме да,
Кюнча, жарыкъ болама,
Кёкча, кенг болама,
Булутлача, эркин болама.

Жер адамгъа бек багъалы —
Сууну бергенди.
Аны бла бирге
Табигъат адамны
Къолуна келгенди.
(...Адамны акъылы
Къанатла бола).

Жер болсун! —
Дегендиле бурунгулула.
Жер жашасын! —
Дейбиз эндигилиле.

11.

Бизни бетибизде жарыкъ,
Кёзлерибизде ышарыу
Жерден келедиле бизге.
Адам а аны ючюн
Жерге жүрек жылыуун,
Акъылыны къанат къарыуун
Къояргъа борчлуду,
Къояргъа!
Адамсыз жерге
Жашау жокъ.
Жерсиз адамгъа
Жашау жокъ.

Аны себепли, жерге
Бек алгъа
Адам керекди,
Адам.
Андан сора жерге
Кюн керекди.
Кюн — жерни жүреги,
Дайым жанып
Тургъан жүреги.
Жерни бар тамырларында —
Кюнню сютю.

Жерге дагъыда
Суу керекди.
Суу — жерни къанатлары.
Шууулдап тургъан
Терек къанатлары.
Толкъунлана тургъан
Кырдык къанатлары.
Жерге
Сабан агъач да керекди.
Сабан агъач — жерни къаламы,
Жерни жапгыртхан,
Жерге поэмала
Туудуртхан къаламы.
Жерге ташла да керекдиле.
Нек десенг, кёпдюле,
Кёпдюле жерни
Салынырыкъ сынлары.

Жерге таула да керекдиле.
Таула — бийикликни,
Кишиликти,

Эркинликни
Юлгюлеридиле бизге.

Жерге
Жолла да керекдиле.
Керекдиле,
Жюрекле бир бирге
Тюбер ючюн,
Кюн жерге тиер ючюн,
Къыралла бир бирге
Ышарыр ючюн,
Саутла ууалын
Къалыр ючюн.

Къызыл байракъ да
Керекди жерге
Жарыкъ болур ючюн
Аны кѳрген.
Къызыл байракъ
Чууакъ кѳкдю,
Эркинликди,
Ётген къазауатланы къаныды,
Къарындашлыкъды,
Урунууду,
Насынды!
Алай юйретеди
Уллу Ленин бизни.

12.

Къарайма жерге.
Къарайма.
Аны бетинде

Жарыгъы бла
Мени кѣзлеримде
Къууанч —
Кѣкге баргъан кѣпюр
Боладыла.
Ол мени сезимими кѣпюрюдю,
Хар сѣзюмю кѣпюрюдю.
Кѣпюрюмде хар атламым —
Мени жылларым,
Мени жолларым.
Заман ёте баргъаны сайын,
Кѣпюрюм бийикден бийикге
чыгъа.
Кенгере барады.

Мен а чыгъама бийикге,
Жерими имбашына тыянып,
Гюл ышарыуну
Бетиме алып.

Адамла!
Мени кѣпюрюм бла
Сизни умутларыгъыз да барсынла,
Сизни жырларыгъыз да барсынла.
Муратыгъызгъа элтирик
Умутларыгъыз,
Сизге къанат берлик
Жырларыгъыз.
Мени кѣпюрюм бла
Сизни сагъышларыгъыз да барсынла!
Жазларыгъыз, кышларыгъыз да
барсынла!

Палахла
Жол тапмасынла сизге!

Мени кёпюрюм...
Аны кёраллыкъды
Хар адам да,
Жюрегинде кюн жылыуу
Болгъан адам,
Къолларында жер татыуу
Болгъан адам.

13.

Адам, сюрюлген,
Кюн жылыуу ётген
Жерге урлукъ себеди,
Себеди,
Урлукъ бюртюкле жерге
Сабанчыны кёз жарыгъы бла
Тюшедиле, тюшедиле,
Сабанчыны къол жылыуу бла
Тюшедиле, тюшедиле.
Адам
Жерге урлукъ себеди,
Бармакъларыш сепгенча,
Тауусулмагъан бармакъларын.
Къоллары
Сабанлыкъны
Хар къыйырына жете.

(... Урлукъ — сабанчыны
ёлюмсюзлюгю).

Адам урлукъ себеди,
Урлукъ бюртюкле,
Кюн нюрлерича жайыладыла.
Жер аланы кюсен турады.
Сабанчыны тер тамычыларындан
Терлейди жер.
Терлейди жер,
Тылпыуу бара.

Ол тылпыудан
Адамны кьоллары
Эшедиле гюлменди.
Аны жер
Кюз артында
Къысарыкъды.
Къысарыкъды
Кесини байрамында.

14.

Биринчи жауун...
Биринчи жауун
Жауады жерге,
Тансыкъ болун.

Жер кьууанады анга.

Терен агъач шошайып,
Тынгылайды жырлы жаууннга,
Тынгылайды жылы жаууннга.
Жингил жауун,
Женгил жауун,
Къарт агъачны
Чапракъларына

Жаз башыны
Келгенин шыбырдайды.
Шыбырдайды,
Табигъатны бетин жууа.

Агъач ортасы талачыкыда уа,
Къары да кетип
Бошамагъан талачыкыда,
Жанкъозла, жанкъозла...

Терен агъачда кукук кычырады:
—Ку-ку, ку-ку, ку-ку...
Терекден терекге кона:
—Ку-ку, ку-ку, ку-ку...
Жауун жерден тансыгъын ала,
Жанкъозла жерни
Кёзлерича, къарай,
Кукук тауушу келеди
Агъач ичинден
Жауун шыбырдауунда.

Жерни уяныуунда
Бу жанкъоз жауун
Эски таурухну
Салды эсеме.

... Эртде, эртде заманлада
Бир таулу жаш болгъанды,
Жюрегинде гюлю болгъан,
Жюрегинде
Кишиликни оту жаннган жаш.
Бирде къанлы душман
Чапханды таулагъа...
Жерин къоруулай,

Душманны аллына
Чыкыгъанды, чыкыгъанды
Ол жигит.

Душманны жолун кесе,
Артха къайтмай
Къалгъанды ол.

Аны аңасы,
Жангыз жашын излей чыгып.
Кёп жолланы арытханды,
Кёп жаз жолланы
Кёп кыш жолланы,
Жашыны атын
Айтып кычыра,
Бар кыйынлыкълагъа
Чыдай, чыдай,
Кычыра, кычыра,
Кёз жашларын төге,
Кёз жашларын төге.

Таула,
Къаяла,
Аулакъла
Мудах жууап
Бергендиле,
Анга кышулуп
Эригендиле,
Бир жыл а жаз башында
Ол ана эрий, эрий,
Жанкыоз жаууннга
Кирип кетгенди.
Кирип кетгенди,

Жашыны атын айтып кычыра,
Кычыра.

Андан бери жауунла
Жауадыла, жауадыла.
Жер ючюн жан бергенлени
Хар бирини, хар бирини,
Атларын айта, айта,
Жауадыла, жауадыла.
Жалан да жауунла
Биледиле, биледиле
Аланы хар
Бирини атларын.
Ма аны ючюн
Жилийдыла жауунла.
Ол ананы жүреги уа,
Кыанатлы болуп,
Жашын шендю да
Излейди, излейди:
—Ку-ку, ку-ку, ку-ку...

Жауун жаугъанда
Кукукнуга мудах жыры
Аны эсигизге салыр,
Аны эсигизге салыр,
Ол бек мудах
Жыр сунама жерде.

Жер хар жыл сайын,
Андан бери
Жаз башында
Жашларын излеген
Аналаны барыны
Кез жашларын

Чыгъарады,
Чыгъарады, жанкъозла этип.

...Биринчи жауун
Жангыдан шыбырдай башлады.
Терен агъач шошайып,
Тынгылайды жырлы жаууннга,
Тынгылайды жылы жаууннга.
Женгил жауун,
Жингил жауун,
Къарт агъачны
Чапракъларына
Жаз башыны
Келгенин шыбырдайды.
Шыбырдайды,
Табигъатны бетин жууа.
Бу жауунда
Ненча ана
Излей болур жашын...
Сынсыз къалгъан жашын,
Жырсыз болгъан жашын.

15.

Адам къазауатда
Жерни къоруулай,
Жашауну къоруулай,
Ауду жаннган аулакъда.
Къаралгъан аулакъда.
Ауду да, жерни
Мирзеую,
Агъачы,
Кырдыгы, болуп чыкъды.

Сора ол,
Мирзеуча,
Агъашча,
Кырдыкча, ёсюп башлады.
Ёсе, ёсе келип,
Уллу сын болду, —
Жерни суймеклигини сыны.

Адам сын болуп
Сюеледи жерде,
Ол минг адам ючюн
Минг кере ёлгенди.
Кеси ючюн а
Ёлмей къалгъанды,
Ёлюмсюз болуп.
Жюрегини тебиуюн,
Бар умутларын
Жерге бергенди,
Жер ёсер ючюн,
Жер къозлар ючюн,
Жер жашнар ючюн.

16.

Адам, кирди да,
Бишген сабаннга,
Будай башны уууп,
Къуйду къол аязына.

Будай бюртюкле,
Адамны бетин жарытдыла,
Нюрлерин чача,
Гитче кюнчюклеча.

Адамны ышаруу бла
Будай бюртюкледен
Чыкыгъан нюрле
Кёкню жангыртдыла,
Жерни жарытдыла.
Алада мени кёзлерим,
Жерни кёрген кёзлерим,
Кюнню кёрген кёзлерим.

17.

Жерни гыржыны
Хар акъ жүрекли сёзге.
Элпек болсун!
Жерни хар суу тамычысы
Кюнлю адамла, сизге
Элпек болсун!
Аз болсунла жерни
Гыржынын ёлтюргенле!
Аз болсунла жерде
Бомбаланы сюргенле!
Аз болсунла жерни
Сууундан эсиргенле!
Аз болсунла жерде
Бёрюча, улуй келгенле!
Жашасынла
Кенг жүреклеге жер бергенле!
Жашасынла
Узакълыкъны къанатларын из-
легенле!
Жерге махтау!

Бюгюн да жангы кюн
 Тууду жерге,
 Адам туугъанча.
 Ол аллымда турады,
 Анам тургъанча.
 Кюнюю аллында жерни
 Кенглигине,
 Уллулугъуна
 Жибереме кёзлерими нюрлерин.
 Ала, тирликлеге
 Чирчик этдирген кюшча,
 Жайыладыла жерге,
 Жайыладыла.

Жер а къууанады анга.

Чыгъама орамгъа. —
 Жарыкъ журтум!
 Жашларымы къолларындан тутуп,
 Ала — къолларымы баргъанлары,
 Ёлюмсюз бармакъларым.
 Кенг орамда барабыз,
 Жерча, уллу бола.
 Кёкча, бийик бола.

Жер къарайды бизге,
 Ышарады, жап-жарыкъ.
 Кюн а къол аязларыма
 Кесини бетин салып.
 Жер къарайды жашларыма.
 Ала ол къарамдан
 Ёседиле, ёседиле.

Ёсгенча тагладан.
Ёседиле, ёседиле
Жерни къулачы ёсгенча,
Юйюмю къууанчы ёсгенча.
Ёсгенча, черекле барыуу,
Ёсгенча жерни ышарыуу.

Жер къууанады анга.

1973

ПОЭТНИ ЮСЮНДЕН СЁЗ

Ахмат Созаевни аты малкъар литературада 60-чы жыллада айтылып башлагъанды. Ол заманда аны биринчи назмуларына, биринчи китабына окъуучула сансыз кёзден къарап къоймагъандыла: жылы, махтау сёз да айтып, чурум да этгендиле. Алай ким не деген эсе да, Созаев фахмусузду, кесини энчи жолун излемейди деп киши айтмагъанды. Бюгюнледе уа жаш поэтни малкъар поэзиягъа къошумчулугъу тынгылы шартланганды, ол анга ыспас келтирлик жазыучуларыбыздан болгъаны да белгиленгенди. Ахмат уллу жолгъа чыккъан поэтди, ауазына, дуниягъа кёз къарамына орус кесаматчыла да бюсюрегендиле. Аны айтханыбыз, Созаевни поэзиясын малкъар окъуучу толусунай къабыллагъанды, энди ол чырт да чурум этип, сылтау излемейди демеклик туюлду. Излеуно жолундан таймай, кюнден кюнге жангыра, ёсе баргъан фахмугъа окъуучула кёп тюрлю кёзден сакъ къарап, анга кёре багъа бичериклери кертиди. Чыгъармачылык ишини юсюнден эки-юч тюрлю кесамат сёз, даулаш жазыучуну, поэт амалын бир заманда кем эталмагъандыла дегенде, чынтды жангычылык олсагъат къабыланып къалмай эсе да, окъуучугъа, жамауатха жол табады.

Арт онжыллыкда айныгъан малкъар поэзия окъуучу ары дери айта юйренмеген, эшите келген сёзле, сёз тутушла, суратлау бояула аскерни аладыла. Байм, былайда аны сылтауун

лей, бизни поэтирибиз (И. Бабаев, С. Гуртуев, М. Мокаев, А. Байзуллаев эм башхала) дунияны, табигъатны кёрюуде энчилик ючюн кюреше, ана тилибизни онгуна жангы онг, кюч кюшадыла дерге керек болур. Сёз бла жашау шартланы байламлыкъларын, сёзю жалан да шартла туудургъанларын билмеген жокъду. Бизни бир кыауум жазычуларыбыз ол байламлыкъгъа сакъ кыарап, андан тышына чыгыуну тийишли кёрмегендиле. Кырдык жашыл эсе, кыар акъ эсе — алай кыояргъа керекди деп.

* * *

Бусагъатлада малкъар поэзия кёп миллетли совет поэзия бла бирге бийик эстетика жетишимли болгъанды, ол жамауатха кёп тюрлю дунияны эшигин ачып, окъуучуну сезимине алай киргенди. Ёсген литература, эстетика сезим а жазычулагъа жангы борчла саладыла. Он жыл мындан алгъа кыабыл этилген чыгъармалагъа тынгылы окъуучу энди бюсюремезлиги баямды. Анга кёре уа литература бла байламлы адамланы жууапсызлыкълары бу кюнледеча бир заманда да ёсмегенди. Аны йтханым, малкъар литературагъа энди кыошулчыгъармала бир бирлеринден иги, кыйматлыдыла демеклик туююлдо: алыккына жууапсызлыкъ да шарт эсленеди. Жамауатха кёргюзтюрге тийишли болмагъан, кыарыусуз чыгъармалагъа кюл берген, аланы литератураны тёрюне ётдюрюкюрешген жууапсызлыкъ... Керти, искусство мулуланы бла фахмулулагъа ушаргъа сюйгендени, литератураны сыйындан юлюш излегенлени

эртдеден кёре келеди. Билим, окъуу кенг жайыла баргъаны бла байламлы уа къолларына къалам алгъанла бютюн аслам болмай не амал. Ол заманын илшаныды. Аны аз миллетин малкъар литература толу сынаиды. Былайда бир бирле чыгъармалагъа ахлулукъ, тенглик, дослукъ кёзден къарап багъа бичерге артха турмагъанларыны юсюнден да айтыргъа керекди. Малкъар литературача жаш, аз литературалада алай шарайыпла къол аыздача эсленип къаладыла. Чыгъармачылыкъ ишде игини осалдан айырын къойгъан мирзеуно кебегин желге сууртханча тынч болмагъаны белгиледи. Алай кеси кесин, окъуучуну да адатмазлыкъ, жалгъан атлам этдирмезлик бир кмылыкъ илишан — ол искусствону, халкъны культурасыны аллында жууаплылыкъны сезиудю, литератураны бийик жетишимлерин ёлчем этин, алгъа атларгъа итинмекликди. Хар жазуучуну сыйлы борчу, мени айтыр сёзюмю къыйматы недеди, жырым жамауатха керекмиди деп сорургъады.

Ахмат Созаевни излеуно, ёрлеуно жолу бла элтген ол жууаплылыкъды, окъуучусуну аллында борчун толу ангылауду. Аны фахму шартларындан бири жашауну, табигъатны кёп тюрсюнлюгюне ариулугъун тынгылы кёргюзтюрча суратлау дарла, накъышла таба, сайлай билиуюдю. Ол кёзден, поэт арбазда жатхан къарт парийни кёзюнде — эки ай сурат» эслейди, «чыкъ баскыж жюзюмде» уа «айчыкъла жюзедиле». Ахматны назмуларында терекле «кёк жел къобузла» бла тенгешдириледи. Алай адамын ич къайгылары жарсыуун белгилерге тюшгенде, жаш поэти кырык накъышлары, оюулары анга кёре тюрк къаладыла.

Созаевни поэзиясында айтылган, бир бирлери-
не жалгашдырылган сёзлени кёуллуклары жа-
шау илишанланы белгилеу бла чекленмейдиле:
аланы борчлары кёзге кёрюнмеген болумланы кёз-
ге туура этерге, хар нени да сыфатын бериргеди.
Андан туююл эсе, поэтге «эртден хауа — тыныу
эте турган сютдю», «боз туманла уа — акъ тур-
нала». Ол кёкню «кёк жырын» да кёреди, аны
назмуларында «шошлукъ арий» биледи. Алай бла
Ахмат Созаев кесини энчи эстетика дуниясын,
кыаласын кёурар ючюн жашауну уллу, гитче
шартларын да жютю эслеп бирге жыйындырады.
Ол дуниягъа кирген хауаны, шошлукъну тюрсю-
нун окъуна кёрлюкдю, анда кюн тыякъла окъу-
на, «гитараны кыллаларыча», зынгырдай турадына.

Поэзияны тутуругъу, айхай, омакъ сёзле тую-
юдюле, жангы ушашдырыула да туююдюле —
аны жамауатха керекли этип, ёмюр берген кый-
матлы фикрди, сезим байлыкъды. Назмулагъа
жан салып учургъан бир бирлери бла кыаты бай-
ламлы фикир бла сезим... Ахмат Созаев жангы
бояула излерге алданып, назмуну ол эки мурдор
ешларын, кыанатларын учхары этип кёйгъаны
болады (кём-кёкдю кырдык ауаз, кём-кёк —
ерик тауум; кём-кёклеу жауун жауа, кём-кёклеу
том тууа). Алай жаш жазуучуну поэзиясыны
жаулу энчилиги недеди дегениге, баям, адамны
керек урууна сакълыгыды дерге керекди. Ай-
хай, ол шарт кыйсы поэтге да тийишлиди. Болса
былайда иш аны ким кыалай ачыкълалганын-
да Ахмат Созаевни назмуларыны жашырын ма-
на жюклери уллуду, керек эсе уа, аны бир-бир
назмуларыны хар суратлау ёзеге, сёз тутушу

жюрекни кѳууанч, жарсыулу, кѳайгылы, мудах ызларыны белгилери болуп кѳаладыла (сѳз ючюн, «ажашхан терекле», «терезеле кѳарс эте, кюлгенлей» дегенча). Башха жаны бла алып айтханда уа поэт жарсыуун, муратын ачыкѳ билдирирге да устады:

Терегим акѳ чакѳгѳан сагѳатда,
Жулдузча, юзюлсе жюрегим,
Ма кѳула тѳзюю да сагѳайта,
От чакѳдырын кишиер жюйрюгом.

Ахмат Созаев назму жазыуунда жаз тилге, кем -суратха, накѳыш ызлагѳа бек ышанады. Поэтни ол шарты окѳуучусуну жютюлюгюне, эслилитине ышанууу бла байламлыды. Окѳуучусун кеси бла тенг жарсытыргѳа, учундурургѳа, сагѳышландырыргѳа итинмеклик жаш авторну кѳп назмуларын шаркѳ поэзияны «хокку» деген формасына жуууклашдырады («Жѳыйырманчы ѳмюр телевизорѳа сыйынмай, гюрюлдей, сауутлары бла жерни теңдире, теңдире...», «Жашларым а ойнайдыла, ойнайдыла»).

Поэтни ол энчилигин эсге алып, тынгылы ангыламагѳаннга бир-бир чыгѳармалары акѳ кѳагѳытда айбат ызлыкѳлача не да юзюлген чапракѳлай, женгил кѳрюнюп кѳалыргѳа боллукѳдула («Кюн кеси кесини тууууна ышарады, ышарыуун юлеше, ышарады»).

А. Созаевни арт жыллада жазылгѳан назмулары жюрекден юзюлген тизгинледиле, алада жалгѳан сезим, илхам да жокѳдула. Аны кѳллѳендирген, кѳууандыргѳан, жарсытхан да бюгюннгю жашауду.

Жашау а кѐн болумлуду, кюнден кюннге жангырады, бюгюн биреуню кѐнатландырды эес, башхагъа жүрек кѐйин берип да кѐяды. Аны алайлыгын кимден эсе да фахмулу поэтле тынгылыракъ, толуракъ сезедиле. Таза, жалан жүрекли поэтле. Ахматны лирика жигити керексиз учунуучу адамладан туююлдо. Кѐууанчха жыр эте билгенча, палах бла, кѐайгы бла бетден бетге тюбешгенде да, таукеллигин тас этмейди. Андан болур, жаш поэт чыгъармачылыкъ ишинде кѐара бушууну, жигитни ижилтген кѐйинлыкъны сыфатларына аз жер бермейди. Алай поэзиясын саулай алып кѐарагъанда уа — ол жашауну жарыгын, кѐууанчын алгышлагъан поэзияды. Рахатлыкъ, басымлы насып, жүрек тынчлыкъ — жашаугъа, кюрешге сансызлыкъ туююлдо — жамауатха заман берген сыйлы саугъады. Аны юсюнден Созаевни ауазы тынгылыды, сабырды:

Анам татлы жукълайды.
От мени бла эте ушакъ,
Терезедеги ай да
Кѐалкѐыйды, анама ушан.

Анга кѐре уа заманы саркѐуун, 20-чы ѐмюрюню, кѐн жетишимле тындырып, кѐн затны да эскиге чыгъара билген ѐмюрюню, уллу тюрлениулерин жаш автор насихатсыз, кюченмей, жашаудан алынган гитче шартланы болушлугъу бла ачыкълагъанына ким да бююрерикди («Тангла келедиле жерге жырларын излей», «Жел тирменле кѐалкѐыйдыла сыртлада, арыгъан зурнуклача»). Ол жаны бла поэтни ѐлюм бла ѐлюмсюзлюкге, туудукъланы бай-

ламлыкъларына жораланган назмулары да мал-
ктар поэзияда кеслерини жерлерин табарыкдыла.
Айхай, ала заманны кыйын сорууларыдыла,
тийишли жууап, фикир тапмай, алданып кылыр-
гъа да кыркыууду. Болса да Ахмат уллу жанрла-
гъа керексиз керилмегенин белгилерге керекди.
Поэт суратлау онгун, жүрек отун, сезимлерин
жаймаламай, кесини не да шуёхуну, жууукъ ада-
мыны башындан ётген кыдарны юсюнден жаза-
ды. (Сёз ючюн, «Таулу реквием», «Сен кесинги
кыюп кетгенсе менде» деген назму кыаум).

Алай биреу сынагъанны, биреую жарсытхан-
ны юсюнден керти, кыйматлы сёз айтылса, окыу-
чуну жүреги тазаланып, жамауатха, жашаугъа
сюймеклиги ёседи. Поэзиягъа, искусствогъа уа бек
кереклиси олду.

3. ТОЛГУРОВ.

БАШЛАРЫ

НАЗМУЛА

Жерим	6
Туугъан элиме айтама	7
«Келдим санга танг бла...»	8
«Бал татыулу кёк кырдыкда...»	9
Шошлукъ	10
«Мен а санга ышанып...»	12
Анам. Жашчыгъым. Мен	13
«Жангы кюн кенг арбазгъа...»	14
«Гитара жарыкъ кюнлерими...»	15
«Къолларынгда...»	16
«Терезеде жауун тамычыла...»	18
Къыз. Тенгиз	20
Туманла	21
Бизни къолларыбыз	22
«Жиляйдыла...»	24
Егюзле	25
Жаш кырдык	26
Гитара	28
Ана тилсиз адам — тилсиз	29
«Сен кетдинг, жиляй...»	31
Анама жазылгъан къагъыт	32
Акъ таууш	33
«Жел...»	34
«Тас болдула...»	35
Таулу реквием	36
Къычырыкъ	39
Жашчыкъ	40
Кече. Арбазда	41

«Кюн кётюрюучю белгилерин...»	42
Ажашхан терекле	43
Шыбырдап айтылган тизгинле	44
«Кюмюш терезеле тарладан...»	46
Отну къабыры	47
Сёзлерим эгиз эгешчикле	48
Кече	49
Суугъа батханны жыры	50
Тюшлерим	51
Жауун	52
Жолда	53
Къыйынды	54
Мени элим	55
Кязим	56
Жашау	57
Мен кетгенден сора да	58
Эртденлик	59
Хораз	60
«Бюгюн...»	61
Кюзгю аллында	62
«Къыш кече...»	63
«Кюн менден...»	64
Музыка	65
Таула бла сёлешиу	66
Ананы эртденлик жыры	67
Танг. Малкъар	68
Кём-кёк назмучукъ	69
«Ойнайдыла жашларым...»	70
Мен назмула жазганда	71
Ерлеу	72
Къабартылы къарындашыма	73
Сагъышларым	74
«Шош кюз кече... Ай...»	75

Эртден хауа — тылшыу эте тургъан сют . .	76
Биледиле. Билмейдиле	77
Къолла	79
Жукълайды анам	80
Жел тирменле	81
Шауданны ышарыуу	82
Сен менде кесинги къююп кетгенсе, атам	83
Къызыл байракъны жыры	88
Къара байракъны жилиауу	90
Алим Байсолтанов бла сёлешиуюм . .	91
«Къар... Жауады къар...»	92
Айта сени атынгы	93
Жугъутур	94
Кечеле	95
«Ачы кычырыкъ тийип...»	96
«Кююп кетди эсе жулдузу...»	97
Халкъымы сураты	98
Жер (поэма)	100
3. Толгуров. Поэтни юсюнден сёз . .	124

Ахмат Солтанович Созаев

ГОЛЮСА ТРАВ

Стихи и поэма

На балкарском языке

Редактор *С. М. Могтаева*

Художник *И. Г. Абрамов*

Художественный редактор *З. Х. Бгажноков*

Технический редактор *Н. М. Рахаева*

Корректор *Ф. Я. Теппеева*

ИБ № 291

Сдано в набор 18.07.78. Подписано к печати 18.09.78. Ч 02220. 70×90¹/₃₂. Бумага офсетная № 1. Гарнитура обыкновенная новая. Печать высокая. Физ. печ. л. 4,25. Усл. печ. л. 4,97. Уч.-изд. л. 3,5. Тираж 1000 экз. Заказ № 7495
Цена в переплете 55 коп.

Книжное издательство «Эльбрус»

Нальчик, ул. имени адмирала Головки, 6

Полиграфкомбинат им. Революции 1905 года
Управления по делам издательств, полиграфии
и книжной торговли Совета Министров КБАССР
Нальчик, проспект им. Ленина, 33